

Marzenia i tajemnice

Przemysław Kordos

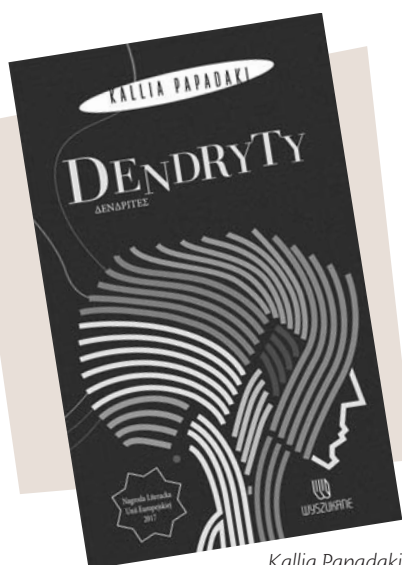
Autorka zaczyna opowieść od cytatu z Borgesa, z jego wspaniałego opowiadania Tlön, Uqbar, Orbis Tertius. Wydaje mi się, że tym samym wskazuje na poczucie życia poza czasem, poczucie, które może dotyczyć jej bohaterów.

Nabrawszy odwagi do przytaczania słów Borgesa, zacznę innym zdaniem z tego samego tekstu w tłumaczeniu Andrzeja Sobola-Jurczykowskiego: „Narrator, opuszczając lub deformując pewne fakty, popadłby w liczne sprzeczności: pozwoliłyby one niektórym czytelnikom – bardzo niewielu czytelnikom – odgadnąć okrutną bądź banalną rzeczywistość”. *Tlön...* jest nie tylko historią o możliwości innego świata oraz innego czasu, ale też krótkim traktatem na temat uprawiania literatury. Zachęca do eksperymentowania, do gier z czytelnikiem, do zacierania granicy między tym, co prawdziwe i fikcyjne.

• Kallia Papadaki, jak sądzę, wynosi tę lekcję od argentyńskiego geniusza. Jej powieść jest pod względem formalnym bardzo odważna. Zdania zdają się ciągnąć w nieskończoność, nabierając rytmu gawędy, nieugrzeszczonego w obrębie strony. Narracyjny punkt widzenia skacze od postaci do postaci i wnika głęboko w ich myśli. Cytaty umieszczone na początku każdego z dwudziestu rozdziałów są enigmatyczne, a najwyraźniej dobrane z dużym rozmysłem. Sama ich struktura składa się z dwóch linii czasowych, które z biegiem akcji coraz bardziej zaczynają się rymować, a może nawet zbiegać (tu gryzę się w język, by zbyt wiele nie powiedzieć i nie zepsuć pożądanego efektu zaskoczenia). Pod pewnymi względami mamy do czynienia z powieścią-tajemnicą. Już sam początek – wrzucenie czytelników w środek akcji – zmusza ich, by spróbowali się szybko zorientować, kto jest kim i o co tu w ogóle chodzi. Szybko się zresztą okazuje, że pierwsza bohaterka, z którą się zapoznamy, jest raczej drugoplanowa, a jej działanie bardziej katalityczne niż sprawcze. W przesadnie długich zdaniach zwrot akcji nieraz następuje wręcz niezauważalnie, mimochodem, a narrator karze nieuwagę czytelnika. Ponadto niektóre wydarzenia, kluczowe dla rozwoju akcji, jeszcze bardziej zaś dla bohaterów, dzieją się poza kadrem i można się ich tylko domyślić z rozproszonych sugestii. Do tego pośród kilku wątków jest i kryminalny, który wybucha niczym wulkan w niespodziewanych momentach.

• Wiele elementów książki od początku zastanawia. Już tytuł, ewidentnie metaforyczny, jest zagadką dla czytelnika, mającą – jestem pewien – kilka równorzędnych rozwiązań. I nawet okładka, pięknie łącząca rysunek drzewa i głowy o bujnej fryzurze, na ostatnich stronach pojawia się ponownie, w innej nieoczekiwanej wersji. Z kolei mapa otwierająca opowieść jest pełna bohazów, być może wcale nieprzeznaczonych do odcyfrowania.

• Tyle tajemnic. Aż boję się dotknąć fabuły, by nie odebrać nic z enigmy, którą jest ta książka i z przyjemności otwarcia tego chińskiego pudełka. Więc tylko kilka zdań: oto opowieść o trzech (a może lepiej powiedzieć – dwóch) pokoleniach greckich emigrantów w amerykańskim Camden pod Filadelfią – o ich walce, by utrzymać się na powierzchni, o stworzenie i utrzymanie rodziny, o swoje miejsce. Głównymi bohaterami są: przybyły z wyspy Nisiros Andonis Kabanis oraz jego amerykańizujący się syn Basil Kabanis (w greckim tekście jego imię zapisane jest fonetycznie – jako Bejzil). Powieść jest pozornie kameralna, a jednak udaje się w niej nakreślić przemiany społeczne i gospodarcze dotyczące Amerykę od lat dwudziestych do osiemdziesiątych XX wieku, a przede wszystkim pokazać emigrantką, prowincjonalną codzienność i jej konfrontację z *American dream*. Walka o tożsamość, której być może spodziewalibyśmy się w powieści emigranckiej, nie stanowi jednak w moim odczuciu centrum uwagi, ani dla autorki, ani dla samej opowieści. Greckość jest z jednej strony akcydentalna (obok inne mniejszości zmagają się widać z podobnym zestawem problemów), a z drugiej stanowi oczywisty punkt odniesienia, zaś marzenie powrotu lub chociaż podróży do Hellady stanowi rodzaj ostatecznego pragnienia, odległego i niespełnianego. Grecka fiksjacja niektórych bohaterów wypycha ich niejako poza czas i spełnia się przez to wizja Borgesa. Już sam tytuł budzi w Grekach bogatsze skojarzenia niż w innych narodach czytelników (δένδρο / *dendro* znaczy drzewo), a są tu greckie smaczki kulinarne, geograficzne czy zwyczajowe, które jednak nie odbierają nie-Grekom przyjemności lektury

Kallia Papadaki

Dendryty

przeł. z gr. Ewa T. Szylar

Warszawa : Wydaw. Wyszukane, 2020

263 S. ; 21 CM. – Zł 34,90

i nie powodują, że powieść staje się nieznośnie hermetyczna. Na marginesie dodam, że są też smaczki polskie, całkiem istotne dla niektórych elementów fabuły, jeśli oczywiście czytelnik wie, o co chodzi – na przykład jakie znaczenie ma dla Polaka liczba 44.

• Kallia Papadaki, Greczynka z Tracji, która poznała emigrancką Amerykę podczas studiów, ma też wykształcenie filmowe, co rzuca się niejednokrotnie w oczy przy rozpisaniu poszczególnych wizualnie bogatych scen. Przede wszystkim jednak wpisuje się w poczet autorów, którzy uczynili z greckiej diaspory temat swojej twórczości. Grecy są rozrzućeni po świecie od czasów starożytnych i emigrację mają poniekąd we krwi. Wielu greckich twórców epok dawnych i współczesnych to członkowie diaspory – na przykład Konstandinos Kawafis. Dwudziestowieczne migracje miały jednak inny charakter: oto Grecy wybierali życie poza swoim młodym państwem i z powodów głównie zarobkowych wyjeżdżali do Stanów Zjednoczonych, a potem do Niemiec, Wielkiej Brytanii i Australii, gdzie do dzisiaj diaspora grecka jest silna i samoświadoma. Jeden z wątków greckiej migracji dotyczy i Polski: chodzi o uciekinierów po przegranej przez komunistów wojnie domowej lat czterdziestych, którzy zostali rozlokowani po państwach całego bloku wschodniego.

• Jednak literacko te doświadczenia są nawiązaniej nie dość reprezentowane, ponieważ grecka literatura współczesna dotyczy raczej Greków w Grecji, nawet po części ta tworzona przez grekojęzycznych Cypryjczyków, mieszkańców przecież osobnego państwa. Powieści emigranckie są rzadkie, ale ważne – niektóre stały się punktami odniesienia dla całej epoki literackiej. Myślę tu przede wszystkim o *To ταξίδι μου* (Moja podróż) Janisa Psycharisa z 1888 roku, która udowodniła, że język nowogrecki nadaje się do prozy, a także o *Διπλό βιβλίο* (Podwójna książka) Dimitrisa Chadzisa z 1976 roku, która stała się nie tylko modelowym obrazem nowej ekonomicznej emigracji Greków do Niemiec, ale – przez swoją eksperymentalną formę – stanowi pierwszy grecki flirt z nadchodzącym postmodernizmem. Papadaki dobrze wpisuje się w ten nurt oryginalnych powieści, z jednej strony stawiając ciekawe tezy dotyczące funkcjonowania i losu migrantów, z drugiej pisząc powieść jak na warunki greckie radykalizującą w formie, trudną w odbiorze, zachęcającą do niespiesznej, uważnej lektury. Ułatwia ją świetny przykład doświadczonej tłumaczki z języka nowogreckiego – Ewy T. Szyler, która opatrzyła tekst licznymi przypisami. **U**

Dom twój, gdzie ślady twoje

Jagoda Wierzejska

Dom dla Doma to współczesna powieść ukraińska o Lwowie i jego mieszkańcach, kolejna na polskim rynku literackim. Kolejna, ale wyjątkowa. Inna od innych.

Lwów doczekał się wielu zainteresowanych nim autorów prozy, poezji i dramatu, przede wszystkim – choć nie tylko – wśród Polaków i Ukraińców. Jeśli ograniczyć się wyłącznie do tych, którzy zadebiutowali w okolicy przełomu politycznego lub po przełomie politycznym roku 1989 (w Polsce) i 1991 (na Ukrainie) – a oznacza to rezygnację z licznych, także znakomitych nazwisk – należy wymienić rodzimych twórców, Marka Krajewskiego czy Pawła Jaszczuka, oraz reprezentantów naszych wschodnich sąsiadów, Jurija Andruchowycza, Jurija Wynnyczuka lub Petra Jacenkę. Jedne z ich „lwowskich” utworów należą do gatunków popularnych (na przykład cykl Krajewskiego o komisarzu Popielskim), drugie – do wysokoartystycznych (jak eseje Andruchowycza); niektóre są udane i oryginalne (choćby *Saga lwowska* Jacenki), inne grzeszą naiwnością i wtórnością (zwłaszcza Wynnyczukowe *Tango śmierci*). Generalnie rzecz biorąc, imię owych utworów – legion. A przecież są jeszcze dzieła twórców, których trudno przypisać do jednej z literatur i jednej ze stron rozdzielonych granicą na Sanie, dajmy na to: Żanny Słoniowskiej, pisarki urodzonej i wykształconej na Ukrainie, lecz aktualnie mieszkającej w Krakowie i piszącej po polsku. Tematyka lwowska w literaturze polskiej i ukraińskiej XX i XXI wieku jest tak silnie obecna i ważna, że w 2015 roku doczekała się nawet monografii *Lwów. O odczytywaniu miasta na nowo* Katarzyny Kotyńskiej. Teraz do grona pisarzy podejmujących tę tematykę dołącza Wiktoria Amelina z *Domem dla Doma* – powieścią ogłoszoną w języku ukraińskim w 2017 roku, a od niedawna dostępną polskiemu odbiorcy dzięki znakomitemu przekładowi Katarzyny Kotyńskiej właśnie.

• Jak powiedziałam, *Dom dla Doma* jest jednak nie tylko kolejną publikacją belewrystyczną na temat Lwowa, lecz również publikacją wyjątkową. Wyjątkowość ta ma dwa zasadnicze źródła. Po pierwsze głównym bohaterem, a zarazem narratorem powieści

Wiktoria Amelina

Dom dla Doma

przeł. z ukr. Katarzyna Kotyńska

Wrocław : „Wartwy”, 2020

374 s. ; 21 cm. – (PROZA NIEOBCA). – zł 42